

περιοχήν τοῦ νοήματος, διότι ἡ ἐκτέλεσις τῆς σημαίνει κατα-
στροφὴν τῆς ἐλευθερίας. Νόημα ἔχει ὁ, τι ἐπιτρέπει
τὴν ὑπερβατικὴν κίνησιν, ὅ,τι ριζοῦται εἰς
μίαν ἀρχήν, ἡ ὁποία δὲν ἐξασφαλίζει τὸ παρὸν εἰς τὴν τωρινὴν
του μορφήν, ἀλλὰ μᾶς ἐξαναγκάζει γὰρ τὸ ἐγκαταλείψωμεν πρὸς
ὅ,τι τὸ δικαιολογεῖ ὡς παριστάμενον.

Ἐπὶ τῆς ἐκτέλεσιν τῆς σημαίας, ἡ ἐκτέλεσις τῆς σημαίας
ἔχει ὅ,τι ἐπιτρέπει τὴν ὑπερβατικὴν κίνησιν, ὅ,τι ριζοῦται
εἰς μίαν ἀρχήν, ἡ ὁποία δὲν ἐξασφαλίζει τὸ παρὸν εἰς τὴν
τωρινὴν του μορφήν, ἀλλὰ μᾶς ἐξαναγκάζει γὰρ τὸ ἐγκαταλείψωμεν
πρὸς ὅ,τι τὸ δικαιολογεῖ ὡς παριστάμενον.

Ἐπὶ τῆς ἐκτέλεσιν τῆς σημαίας, ἡ ἐκτέλεσις τῆς σημαίας
ἔχει ὅ,τι ἐπιτρέπει τὴν ὑπερβατικὴν κίνησιν, ὅ,τι ριζοῦται
εἰς μίαν ἀρχήν, ἡ ὁποία δὲν ἐξασφαλίζει τὸ παρὸν εἰς τὴν
τωρινὴν του μορφήν, ἀλλὰ μᾶς ἐξαναγκάζει γὰρ τὸ ἐγκαταλείψωμεν
πρὸς ὅ,τι τὸ δικαιολογεῖ ὡς παριστάμενον.

Ἐπὶ τῆς ἐκτέλεσιν τῆς σημαίας, ἡ ἐκτέλεσις τῆς σημαίας
ἔχει ὅ,τι ἐπιτρέπει τὴν ὑπερβατικὴν κίνησιν, ὅ,τι ριζοῦται
εἰς μίαν ἀρχήν, ἡ ὁποία δὲν ἐξασφαλίζει τὸ παρὸν εἰς τὴν
τωρινὴν του μορφήν, ἀλλὰ μᾶς ἐξαναγκάζει γὰρ τὸ ἐγκαταλείψωμεν
πρὸς ὅ,τι τὸ δικαιολογεῖ ὡς παριστάμενον.

Ἐπὶ τῆς ἐκτέλεσιν τῆς σημαίας, ἡ ἐκτέλεσις τῆς σημαίας
ἔχει ὅ,τι ἐπιτρέπει τὴν ὑπερβατικὴν κίνησιν, ὅ,τι ριζοῦται
εἰς μίαν ἀρχήν, ἡ ὁποία δὲν ἐξασφαλίζει τὸ παρὸν εἰς τὴν
τωρινὴν του μορφήν, ἀλλὰ μᾶς ἐξαναγκάζει γὰρ τὸ ἐγκαταλείψωμεν
πρὸς ὅ,τι τὸ δικαιολογεῖ ὡς παριστάμενον.

Ἐπὶ τῆς ἐκτέλεσιν τῆς σημαίας, ἡ ἐκτέλεσις τῆς σημαίας
ἔχει ὅ,τι ἐπιτρέπει τὴν ὑπερβατικὴν κίνησιν, ὅ,τι ριζοῦται
εἰς μίαν ἀρχήν, ἡ ὁποία δὲν ἐξασφαλίζει τὸ παρὸν εἰς τὴν
τωρινὴν του μορφήν, ἀλλὰ μᾶς ἐξαναγκάζει γὰρ τὸ ἐγκαταλείψωμεν
πρὸς ὅ,τι τὸ δικαιολογεῖ ὡς παριστάμενον.

τέρω προτάσεις, διὰ τῶν ὁποίων ὀρίζεται, τί σημαίνει ἡ ἔκφρασις «ἐπιστημονικὴ ἐξήγησις»:

Ἡ ἔκφρασις αὕτη ἐνδέχεται νὰ ἔχη νόημα κατὰ τοὺς ἐξῆς τρεῖς τρόπους: α) Ἐπιστημονικὴ ἐξήγησις = Ὁ προκαθορισμὸς ἐνὸς ἀποτελέσματος ἐπὶ τῇ βάσει μιᾶς αἰτίας, β) Ἐπιστημονικὴ ἐξήγησις = Μία ὑποχρεωτικὴ συμφωνία τῆς ἐμπειρίας πρὸς τὴν λογικὴν ἀπαίτησιν, γ) Ἐπιστημονικὴ ἐξήγησις = Ἡ ἔνταξις μιᾶς σειρᾶς φαινομένων εἰς μίαν διὰ τοῦ πειράματος συγκροτουμένην στατιστικὴν πρότασιν. Ὁ πρῶτος ὀρισμὸς ἔχει νόημα, διότι ὑπάγεται εἰς τὸ ἀξιωματικὸν πλαίσιον τῆς κλασσικῆς φυσικῆς. Τὸ νόημα αὐτὸ ἰσχύει, ὅσον ἰσχύει τὸ κλασσικὸν σύστημα. Ἐκτὸς τοῦ συστήματος αὐτοῦ εἶναι μία ἀνόητος πρότασις. Ὁ δεύτερος ὀρισμὸς ἔχει νόημα, ἐφ' ὅσον συμφωνεῖ πρὸς τὰ αἰτήματα τῆς καντιανῆς κριτικῆς. Πέρα τῶν ὀρίων τῆς κριτικῆς αὐτῆς, π.χ. ἐντὸς τοῦ μεθοδικοῦ χώρου τῶν ἀτομικῶν ἐρευνῶν, ὁ ὀρισμὸς αὐτὸς εἶναι ἀνόητος. Ὁ τρίτος ὀρισμὸς ἀναλογεῖ πρὸς τὰς μεθοδικὰς ἀρχὰς τῆς συγχρόνου φυσικῆς. Ἐὰν αἱ ἀρχαὶ αὗται εἰς τὸ μέλλον τροποποιηθοῦν, θὰ χάσῃ τὸ γενικῶς σήμερον παραδεδειγμένον νόημά του.

Περὶ συσχετίσεως τῶν ἀσυμβιβάστων, ὡς οὐσίας τῆς ἀνοησίας. Ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὅτι ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη ἔχει νόημα ὡς ἔκφρασις μιᾶς σχέσεως τῆς ἐλευθερίας πρὸς τὰ πράγματα. Ἐντὸς τοῦ κλίματος τῆς εὐρωπαϊκῆς σκέψεως τὸ νόημα αὐτὸ ἐθεωρήθη προσφάτως ὡς τὸ πρότυπον, κατὰ τὸ ὁποῖον θὰ ἔπρεπε νὰ κερδίζουν τὸ νόημά των αἱ λοιπαὶ πνευματικαὶ ἐκφράσεις. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς, ἐφ' ὅσον ἡ φιλοσοφία δὲν συνετάσσετο πρὸς τὸ μεθοδικὸν σύστημα τῆς φυσικῆς, ἐστερεῖτο νοήματος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον παρεγνωρίσθη, ὅτι τὸ νόημα μιᾶς πνευματικῆς παρουσίας δὲν ἐξαρτᾶται ἀθαιρέτως ἐκ μιᾶς ἄλλης, τὴν ὁποῖαν ἐξ ἰδιωτικῶν λόγων ὑποθάλομεν, ἀλλ' ἐξ ἐκείνης, ἣ ὁποία καθιστᾶ δυνατὴν τὴν ἐσωτερικὴν τῆς ὑπερβατικῆς κίνησιν. Μία μαθηματικὴ πρότασις, ἀναφερομένη εἰς μίαν «ἐπ' ἀπει-

ρογ» πρόοδον, δὲν εἶναι ἀνόητος, ἐπειδὴ εἰς τὴν θρησκευίαν ὁ ὀ-
ρος «ἀπειρος» εἶναι χαρακτήρ μόνον τοῦ Θεοῦ. Οὕτε ἡ μαθημα-
τικὴ πρότασις σημαίνει, ὅτι, ἐὰν ἡ πρόοδος συνεχισθῆ, θὰ συναν-
τήσωμεν τελικῶς τὸν Θεόν.

Παρόμοια, πρὸ ἑκατονταετηρίδων ἐπὶ εὐρωπαϊκοῦ χώρου συ-
χνότερον ἐπιχειρούμενα ἄλματα ἢ σύγχρονος θρησκευτικῆ σκέ-
ψις φροντίζει νὰ ἀποφεύγῃ. Κανείς σήμερον δὲν παραδέχεται,
ὅτι ἡ κίνησις τῆς Γῆς περὶ τὸν ἥλιον εἶναι ἀνόητος, διότι τοῦ-
το θὰ ἦτο ὑποτίμησις τῆς κεντρικῆς θέσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐν-
τὸς τοῦ σύμπαντος. Ἡ ἔννοια «κεντρικὸς» ἔχει τώρα «ἄλλο νόη-
μα», δηλαδὴ ἐρμηνεύεται ἐν σχέσει πρὸς ἄλλους ὄντολογικοὺς
χαρακτῆρας τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὴν ἐντὸς τοῦ
χώρου θέσιν τοῦ κατὰ τὰ μέτρα τῆς Ἀστρονομίας μηδαμινοῦ
πλανήτου, ὁ ὁποῖος φιλοξενεῖ τὸν ἄνθρωπον. Τοιουτοτρόπως, τὴν
ἄλλοτε ὑποστηρικθεῖσαν καὶ κάποτε, ἰδίως εἰς χώρας, τὰς ὀ-
ποίας τὸ ἐπιστημονικὸν καὶ φιλοσοφικὸν φῶς ἐγγίζει μετὰ πα-
ρέλευσιν ὠρυσμένων ἐτῶν, εἰσέτι ἀκουομένην ἀξίωσιν, νὰ θεω-
ρηθῆ ἡ φυσικὴ ὡς πνευματικὸν κλίμα τῆς φιλοσοφίας, νὰ ἀπο-
δώσωμεν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν πρότασιν νόημα, ἐφ' ὅσον ἀναλύει
τὰ ἐργαστηριακὰ πειράματα, ὅταν δηλαδὴ παραβλέπη τὴν οὐ-
σίαν χάριν τοῦ σχήματος καὶ ἐνδιαφέρεται μόνον διὰ τὰς σχέσεις
καταταξιμῶν φυσικῶν ἢ ἀνθρωπίνων περιγραμμάτων, χαρακτη-
ρίζει μία μεθοδολογικὴ ἀνοησία, ἀφ' οὗ δι' αὐτῆς προβάλλεται ἡ
ἀπαίτησις μιᾶς συσχετίσεως δύο παραλλήλων, ἀλλ' ἰδίαν ἀπο-
στολὴν καὶ ἴδιον ἔργον διατηρουσῶν πνευματικῶν τάσεων.

Ἡ φυσικὴ μετὰ τὸ ἀνθρώπινον καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ
νοήματος τοῦ ἔργου τῆς ἡ: μία διπλῆ ἐπιστημονικὴ προδοσία.
Συνοδευόμενα συνήθως ὑπὸ μιᾶς διαθέσεως ὑπεκφυγῆς, συχνό-
τερον ὁμως χωρὶς προφάσεις παρουσιάζονται ἀντιθέτως σήμερον
ἐρωτήματα, τὰ ὁποῖα θέτουσιν τὸ νόημα τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης
ὑπὸ αἴρεσιν. Δὲν φαίνεται πλέον, ὅτι ἀρκεῖ εἰς τὴν φυσικὴν νὰ
εἶναι πνευματικὴ ἔκφρασις, νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν «ὄρεξιν τοῦ
εἰδέναι», διὰ νὰ δικαιολογηθῆ ἡ ὑπαρξίς τῆς, ἐφ' ὅσον οἱ θε-

σμοί της πρὸς τὴν ἐνότητα «ἀνθρώπινος βίος» κινδυνεύουν νὰ σπάσουν. Ἐάν πράγματι οἱ δεσμοὶ αὐτοὶ διαλυθοῦν, ἐάν ἡ φυσικὴ παύση νὰ δικαιολογῆται ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἀντιθέτως ταχθῆ, εἴτε διότι τὸ θέλει, εἴτε διότι δὲν ἠμπορεῖ νὰ πράξῃ ἄλλως, κατὰ τῆς παρουσίας αὐτῆς, θὰ καταστρέψῃ ἴσως ὄχι τὸ ἐπιστημονικόν, ἀλλὰ διὰ τὸ τοῦ ἐπιστημονικοῦ της νοήματος, τὸ ἀνθρώπινον νόημά της.

Αὕτη εἶναι ἡ βαθεῖα φροντίς ὄχι μόνον τῶν θεατῶν τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου, ἀλλ' ἀκόμη καὶ τῶν ἰθυόντων τῆς φυσικῆς ἐρεύνης, οἱ ὁποῖοι εἰς τὸ ἐγχείρημα τῆς πλοηγίας τῆς ἐπιστήμης βλέπουν νὰ τοὺς ἐπιβάλλεται τὸ ἔργον τοῦ θερμαστοῦ ἀντὶ τοῦ μέχρι πρό τινος καὶ ἀκόμη σήμερον τύποις διατηρουμένου ἀξιώματος τοῦ κυβερνήτου. Τὰ ἐρωτήματα ἐνὸς τῶν μεγαλυτέρων ζώντων θεωρητικῶν τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης πηγάζουν ἀκριβῶς ἐκ τῆς ἀγωνιώδους αὐτῆς συναισθήσεως καὶ μολονότι διατυποῦνται ἐντὸς ἐπιστημονικῶν δοκιμῶν ἐκφράζουν ὁμῶς τὴν μεταφυσικὴν ἀνησυχίαν ὅσων διακρίνουν ἔσωθεν τὰ ρήγματα τῆς συναφείας ἔρευνα — ἄνθρωπος: «Ὁ ἐπιστήμων πρέπει νὰ ἐρωτήσῃ τὸν ἑαυτὸν του: Τί σημαίνει ἡ ἔρευνά μου διὰ τὴν ζωὴν τοῦ συνανθρώπου μου; Ἢμπορῶ νὰ ἀναλάβω τὴν εὐθύνην τῶν ἀποτελεσμάτων, τὰ ὁποῖα συνεπάγεται τὸ ἔργον μου εἰς τὴν ζωὴν τῆς ἀνθρωπότητος;»¹

Εἰς τὴν τελευταίαν ἐρώτησιν κρύπτεται ὁ ἐσωτερικὸς κίνδυνος τῆς ἐρεύνης, τὸν ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς της τὸ ἔτος 1948 δὲν εἶχεν ἴσως ἀκόμη διακρίνει. Σήμερον εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς λειτουργοῦν ἐπιστημονικοὶ ὀργανισμοὶ ἀπ' εὐθείας μισθοδοτούμενοι καὶ διοικούμενοι ὑπὸ τοῦ κράτους, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐργάζονται στρατιὰ φυσικῶν ἐπιστημόνων ἐπὶ θεμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν ἐκλέγουν μόνοι των, ἀλλ' εὐρίσκουν «ἀνωθεν» προκαθορισμένα μὲ εὐληπτον ὑπόδειξιν τοῦ διὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἐπιστημονικῆς ἐργασίας εὐχταίου. Συμβαίνει λοιπὸν κατὰ τὴν διαίρεσιν καὶ ὑποδιαίρεσιν τῶν θεμάτων αὐτῶν, διὰ τῆς πραγμα-

(1) C. F. v. Weizsäcker, Die Geschichte der Natur, ὡς ἂν. S. 10.

τεύσεως ἑνὸς μόνου τμήματος καὶ τῆς παραδόσεως τῶν μερικῶν πορισμάτων εἰς ἄλλους ἀρμοδίους πρὸς μελέτην καὶ συνδυασμόν, νὰ μὴ γνωρίζῃ ὁ ἐπὶ μέρους ἐπιστήμων, ποῦ θὰ καταλήξῃ καὶ εἰς τί θὰ συμβάλῃ τὸ ἔργον του, πολὺ ὀλιγώτερον νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ ἀλλάξῃ τὸ θέμα του, χωρὶς νὰ φέρῃ εἰς κίνδυνον τὸ συνολικὸν ἔργον τοῦ συνεργείου, εἰς τὸ ὁποῖον ἔχει ἐνταχθῆ. Ἴδου λοιπὸν ὅτι τὸ ἐρώτημα τοῦ *Weizsäcker* χάνεται εἰς τὸν θόρυβον τῶν κρατικῶν ἐργαστηρίων τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης: ὅτι δὲν ἔχει πλέον νόημα, ἀφ' οὗ ὁ ἐρευνητὴς γίνεται ὁσημέραι εὐπειθέστερος διὰ τὰ χρήματα ἢ τὴν ἀνάγκην ὑπάλληλος τοῦ κράτους, ἐργάτης ἑνὸς ἐγχειρήματος, εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ὁποίου συμβάλλει αὐτοπροσώπως, τὰς διαστάσεις ὅμως τοῦ ὁποίου δὲν ἔχει οὔτε τὴν ἀρμοδιότητα οὔτε τὴν δύναμιν νὰ μετρήσῃ καὶ νὰ κατευθύνῃ.

Ὅτι διὰ τῆς νέας αὐτῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων δὲν ὑπονομεύεται μόνον τὸ ἀνθρώπινον νόημα τῆς φυσικῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν τῆς πεπωμένον, γίνεται φανερόν, ἐὰν παρατηρηθῆ ὅτι, ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἔργον τῶν μηχανικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐφαρμόζουν ἕν προδιαγεγραμμένον σχέδιον, ἢ ἐπιστημονικὴ ἐργασία θεμελιώνει τὰς βάσεις ὅλων τῶν πιθανῶς ἐφαρμοσίμων μηχανικῶν προγραμμάτων, ὥστε ἡ «προγραμματιζομένη ἐπιστήμη» νὰ ἔμπεριέχῃ εἰς τὸ ἐπίθετον μίαν ἀντίφασιν, τὴν ὁποίαν τὰ προπετάσματα τῆς πολιτικῆς καθοδηγήσεως, ὅσον καὶ ἐὰν συγκαλύπτουν, ἐν τούτοις δὲν ἐξαλείφουν. Ἐὰν προστεθῆ, ὅτι πολλὰς φορὰς καὶ μάλιστα εἰς τὰς σημαντικωτέρας τῶν περιπτώσεων βασικαὶ ἀπόψεις καὶ ἡ πρακτικὴ τῶν ἐκμετάλλευσιν προϋποθέτουν πολυετεῖς ἐπισταμένας μελέτας, τὰς ὁποίας καθιστᾷ ἀδυνάτους ἢ ἐπίτηδες μύωψ προοπτικὴ τοῦ ἀνυπομονοῦντος διὰ τεχνικὰ ὀφέλη πολιτικοῦ κράτους, θὰ γίνῃ ἀκόμη εὐκρινέστερος ὁ κίνδυνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχουν περιέλθει σήμερον τὰ ἐπιστημονικὰ πράγματα. Ὅταν ὁ *Faraday* ἀνεκάλυψεν, ὅτι ἡ κίνησις ἑνὸς μαγνήτου πλησίον ἑνὸς πηγίου παράγει ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, δὲν ἐγνώριζε βεβαίως, ὅτι ἐκ τῆς καθαρῶς ἐπιστημονικῆς αὐτῆς συμβολῆς θὰ ἐξηρτῶντο ἀργότερον ὅλαι αἱ βιομηχανικαὶ ἠλεκτρισμοῦ,

αὐτοκινήτων καὶ ἀεροπλάνων, ἀπήντησεν ὁμοῦ εἰς τὸ ἐρώτημα, ποῖον σκοπὸν θὰ ἐξυπηρέτει τὸ γεγονός αὐτό, διὰ τῆς ἐξῆς ἐρωτήσεως: «Ἔχετε τὴν καλωσύνην γὰρ μοῦ πῆτε, εἰς τί χρησιμεύει ἐν νεογέννητον τέκνον;»¹ Ἀνακαλύψεις, αἱ ὁποῖαι ἴσως πρὸς στιγμὴν εἶναι πρακτικῶς ἀσήμαντοι καὶ συνεπῶς ἀνεπιθύμητοι ὑπὸ τῶν μισθοδοτούντων, εἶναι κάποτε οἱ ἀπαραίτητοι ὄροι διὰ τὸ ἔργον τῆς ἐρχομένης ἐπιστημονικῆς γενεᾶς, δηλαδὴ διὰ τὸ μέλλον τῆς ἐπιστήμης. «Ἐὰν αἱ ἀνακαλύψεις αὗται δὲν γίνουσι καὶ ἐξακολουθήσωμεν γὰρ ἐξαρτώμεθα ἐκ τῶν ἤδη ἰσχυουσῶν, πωλῶμεν τὸ μέλλον τῶν τέκνων καὶ τῶν ἐγγόνων μας»².

Μία φυσικὴ ἢ μία πνευματικὴ ἔκφρασις, χωρὶς ἀνθρώπινον νόημα, ἔχει ἀπλῶς σημασίαν· εἶναι εἴτε ἀδιάφορος εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅπως ἡ βλάστησις ἐνὸς θάμνου εἰς μίαν ἄγονον περριοχήν, εἴτε συγτρῖβει τὸν ἄνθρωπον, ὅπως ὁ σεισμός, ὁ ὁποῖος αἴφνης, «χωρὶς νόημα», ἀλλ' ὅπωςδὴποτε ἐξ ἐνὸς γεωφυσικοῦ λόγου μετατρέπει τὰ σπίτια μᾶς πολίχνης εἰς ἐρείπια καὶ εἰς τάφους. Μία ἐπιστημονικὴ δραστηριότης, στρεφομένη ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπου καὶ συγχρόνως χωρὶς ἐπιστημονικὴν προοπτικὴν διὰ τὸ μέλλον τῆς φυσικῆς ἐρεύνης, καλεῖται ἐπιστημονικὴ προδοσία.

Ἔργον τῆς φιλοσοφίας ἢ ἀναγωγὴ τῶν διαστάσεων τῆς ἐλευθερίας εἰς τὴν ἐνότητα «ἄνθρωπος». Ἔργον τῆς φιλοσοφίας εἶναι γὰρ συνδέσῃ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ σύνδεσις αὕτη, ὅπου ἐπιτυγχάνεται, ὀνομάζεται νόημα. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ ὄν, τὸ ὁποῖον ἀνάγεται εἰς τὸ νόημά του, φιλοσοφικὴ σκέψις εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ νοήματος αὐτοῦ, ὁ τρόπος διὰ τοῦ ὁποῖου τὸ ἀνθρώπινον νόημα συλλέγεται εἰς τὸν ἑαυτόν του καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν αὐτὴν ὁ ἐνσυνείδητος λόγος. Ἐὰν ὁ φιλοσοφικὸς λόγος ἀνατείνεται, διότι αὐτοσυγκεντροῦται, δταν ἀ-

(1) Πρὸβλ. *John R. Baker, Freiheit und Wissenschaft, München 1950, S. 61.*

(2) *Norbert Wiener, εἰς ἓν αὐτοβιογραφικὸν σημείωμα («Christ und Welt» 9 Νοεμβρ. 1962, Nr. 45).*

νάγεται εἰς τὸ νόημα τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἡ ρίζα ὄλων τῶν συνειδητῶν νοημάτων. Διὰ τῆς φιλοσοφίας ὁ λόγος κατανοεῖ τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον, δηλαδὴ ἡ ἐλευθερία ἐσωτερικεύει λογικῶς τὴν φύσιν τῆς. Ἡ φιλοσοφία ἐπισκέπτεται τοὺς τόπους τῆς ἐλευθερίας, συμπαρίσταται εἰς τὰ πραττόμενα χωρὶς νὰ συμμετέχη ἢ νὰ διοργανῶνῃ, νὰ ἀγωνίζεται ἢ νὰ στεφανοῦται, νὰ πωλῆ «ἀφιερῶματα ἢ ἀναφυκτικὰ» καὶ νὰ ἀμείβεται, ἀλλ' ἀπλῶς χάριν τῆς θεωρίας, ὅχι ὁμῶς χωρὶς σκοπὸν, ἀλλὰ διὰ τὸ νόημα τοῦ πράγματος: χάριν τῆς ἀγωνιζομένης ἐλευθερίας.

Διὰ τῆς φιλοσοφίας κερδίζεται τὸ νόημα τοῦ ἀνθρώπου καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ λόγος ἀποκτᾷ συνείδησιν τῆς ἐσωτερικῆς του δομῆς. Ὁ λόγος δημιουργεῖ φιλοσοφῶν τὸ ἀνθρώπινον νόημα ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰς ἱστορικὰς ἐκφράσεις τῆς ἐλευθερίας, αἱ ὁποῖαι ἀπαιτοῦν, ἀλλὰ δὲν διαθέτουν τὸ νόημα αὐτό. Τὰ ἔργα τῆς ἐλευθερίας δέχονται τὸ ἀνθρώπινον νόημά των, διότι καὶ ὅταν ἀποκτοῦν φιλοσοφικὴν ἄρθρωσιν. Εἰς τὴν πίστιν, τὸ ἐμπόριον, τὴν τέχνην, τὸ κράτος, τὴν φυσικὴν, τὴν τεχνικὴν, ἢ πρᾶξις ἔχει θρησκευτικόν, οἰκονομικόν, καλλιτεχνικόν, πολιτικόν, μεθοδικόν, βιομηχανικόν νόημα. Ἡ φιλοσοφία ἐντάσσει τὰ νοήματα αὐτὰ εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ νοήματος τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ ἐπὶ μέρους νοήματα τῆς ἐλευθερίας εἶναι ἄλματα ἐκ τοῦ δεδομένου ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἀπαιτούμενον ἄνθρωπον. Προκειμένου π.χ. περὶ τεχνικῆς, ἡ φιλοσοφία δὲν ἐξετάζει αὐτὰ καθ' αὐτὰ φυσικὰς συναρτήσεις, τρόπον κατασκευῆς μηχανημάτων, ἀντιδράσεις καταναλωτῶν, μεθόδους ἐξαπλώσεως, πῶς κερδίζονται φερ' εἰπεῖν τεχνικῶς αἱ «ὑπανάπτυκτοι χῶραι», δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὰ τὴν τεχνικὴν κατευθύνοντα ἐνδιαφέροντα, δι' ὅ,τι ἡ τεχνικὴ θεωρεῖ σκόπιμον καὶ σημαντικόν, ἀλλὰ μέσῳ ἐκεῖνον οὐ διὰ τὸ νόημα τῆς σκοπιμότητος καὶ τῆς σημασίας αὐτῆς εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀνθρώπου. Ὅ,τι ἐκφράζει ἡ ἐλευθερία, εἶναι μία ἐξαντικειμένισις τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς τῆς ἱστορίας. Ἐπὶ τῆς διαστάσεως αὐτῆς κινεῖται ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν ἄνθρωπον, δημιουργεῖ ἡ ἐλευθερία τὴν ἱστορικῶς ἐκτατὴν

της διάστασιν καὶ ἡ φιλοσοφία τὴν κατανοοῦσαν τὴν ἱστορίαν συνείδησιν τῆς μεταφυσικῆς της παρουσίας.

Ὁ χώρος τῆς προσωπικῆς καὶ τῆς ἱστορικῆς ἐμπειρίας ὡς ἔδαφος διὰ τὴν θεωρητικὴν αἰχμῆσιν πρὸς τὸ νόημα τοῦ ἀνθρώπου. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἡ φιλοσοφία πρῶτον δὲν ἠμπορεῖ εἰς τὴν ἀναζήτησιν τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀγνοήσῃ τὴν προσωπικὴν ἐμπειρίαν, πῶς δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος ὡς πρόσωπον ζῇ τὸν ἄνθρωπον ὡς ὑπερυποκειμενικὴν ἐμφάνισιν καὶ δεύτερον τὴν ἱστορίαν, τὰς πολιτιστικὰς δηλαδὴ ἐκφράσεις τοῦ ἀνθρώπου. Οὔτε ὁμῶς νὰ ἀπολυτοποιήσῃ τὸ προσωπικόν του περιεχόμενον, διὰ νὰ καθορίσῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀνθρώπου, ἐπιτρέπεται εἰς τὸν φιλοσοφοῦντα, οὔτε νὰ συντάξῃ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ὁμιλῶν εἰς τρίτον πρόσωπον, ὡς ἐάν ὁ ἴδιος ἦτο ἀμέτοχος τοῦ πράγματος, ἀλλὰ διὰ τῆς συγκριτικῆς ζωολογίας, τῶν ψυχολογικῶν ἀναλύσεων ἀτόμων καὶ ομάδων καὶ τῆς περιγραφῆς τῶν πολιτισμῶν, πέρα δηλαδὴ τῆς ἱστορικῆς ἀποχρώσεως τῆς ἰδικῆς του παρατηρήσεως νὰ ζωγραφίσῃ τὴν ἀντικειμενικὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου.

Διὰ τὴν ἀντικειμενικότητα αὐτὴν θὰ ἐχρειάζοντο δύο προϋποθέσεις: Ἡ μία θὰ ἦτο ἡ ἄρσις τῆς ἱστορίας, δηλαδὴ ἡ ἐκδοχὴ τοῦ ἀνθρώπου ὡς μιᾶς ἐτοιμῆς ὄντοτητος χωρὶς μέλλον καὶ ἡ δευτέρα ἡ δυνατότης νὰ ὑπερπηδηθῇ ἡ ὑποκειμενικὴ ἀρχή, νὰ θεωρηθῇ δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος ἔξωθεν, ὅπως δταν παρατηρῶμεν ἕν ἀντικείμενον. Ὅτι ὁμῶς ἐνταῦθα θεωροῦμεν ὡς νόημα τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι καρπὸς τῆς αὐθυπερβάσεως τοῦ λόγου, ἐπιστέγασμα μιᾶς ἐσωτερικῆς συμφύσεως ἐλευθερίας καὶ ἱστορίας ἐντὸς ἐνὸς ἐννοιολογικοῦ κλίματος. Ἐπειδὴ ἡ πρώτη προϋπόθεσις ἀπουσιάζει, ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ αὐθυπερβαλλόμενον ὄν, τὸ ὄν, τὸ ὁποῖον ἀναγεννᾷ τὸ περιεχόμενον τοῦ φυσικοῦ του σχήματος, ἡ δυνατότης, ἡ ὁποία ὑπερβάλλει ἐντὸς τῶν γενικῶν πλαισίων, τὰ ὁποῖα τὸν φιλοξενοῦν, τὴν ἱστορικὴν της οὐσίαν, μὲ ἄλλους λόγους εἶναι ὁ,τι δημιουργεῖ τὸ νόημά του, δταν ἀνοίγῃ τὴν προσωπικὴν πρὸς ὁ,τι ἔπρεπε νὰ ἦτο. Ὅτι ἡ δευτέρα προϋπόθεσις

χαρακτηρίζει την ἀφέλειαν ὧν ξεχνοῦν εἰς τὴν γνῶσιν νὰ ὑπολογίσουν τὴν ὑπολογίζουσαν δύναμιν των, ὑπῆρξε μία τῶν ἐπαστατικῶν ἀνακαλύψεων τῆς φυσικῆς τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἡ σημασία τῆς ὁποίας ὑπερπηδᾷ κατὰ πάλιν τὰ ὅρια τῆς μεθοδικῆς ἐρεύνης. Ὅπως ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσις εἶναι μία σύνθεσις ἀνθρώπου καὶ πράγματος, κατ' ἀνάλογον τρόπον ἡ φιλοσοφικὴ θεωρία εἶναι μία σύμφυσις τοῦ παρόντος ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἱστορικὸν ἄνθρωπον, τῆς «ἰδίας φρονήσεως» πρὸς τὸν «κοινὸν λόγον», τῆς πρὸς τὸ μέλλον ἀνοιχτῆς ἐλευθερίας πρὸς τὴν ἐξαντικεμενισθεῖσαν ἐλευθερίαν τόσο ἐπὶ ἱστορικοῦ ἐπιπέδου, ὅσον καὶ ἰδίως κατ' ἀναφορὰν πρὸς ὅ,τι ἡ ἐλευθερία εἰς τὴν προσωπικὴν τῆς ζωῆς ἐξαντικεμένισε. Νὰ πῶς διὰ τὸ νόημα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ φιλοσοφῶν ἄνθρωπος ὑπεύθυνος. Διότι δὲν ἀνακαλύπτει τὸ νόημα αὐτό, ἀλλὰ τὸ δημιουργεῖ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι συνθέτει τὸν ἑαυτόν του πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ ὅτι δικαιώνει τὴν σύνθεσιν αὐτήν, ὅταν τὴν διατρύπῃ κατὰ βάθος, ὅταν δηλαδὴ εὐρίσκη ἐντὸς τῆς τῆς δύναμιν νὰ τὴν ὑπερβάλῃ, νὰ ἀντικρύσῃ διὰ μέσου ἐκείνης ἕν νέον θεωρητικὸν αἷτημα, τὸν ὁδοδείκτην ἑνὸς νοήματος, διὰ τὸ ὁποῖον ὁ μέχρι τοῦδε θεωρητικὸς βίος ἀποτελεῖ τὴν ἐγγύησιν καὶ τὴν βάση.

Ἐνῶ λοιπὸν, προκειμένου περὶ μαθηματικῶν, ἀκόμη καὶ εἰς παιδικὴν ἡλικίαν εἶναι δυνατὰ ἀξιοθαύμαστοι παρατηρήσεις καὶ ἀνακαλύψεις, ἐφ' ὅσον ἐνταῦθα πρόκειται περὶ μιᾶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐμφύτου καὶ σαφῶς ἐκ τῆς λοιπῆς ἰδιοσυστάσιος διακρινομένης ἱκανότητος, προκειμένου περὶ φιλοσοφίας ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ὁλότητα τῶν προσωπικῶν του βιωμάτων καὶ τῶν ἱστορικῶν του σχέσεων εἶναι ἡ *sine qua non* προϋπόθεσις. Πῶς ἢμπορεῖ κανεὶς νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἐὰν δὲν ἐπλανήθῃ, δὲν ἀπέτυχῃ, δὲν ἐκλαυσῃ, δὲν ἠγωνίσθῃ, δὲν κατεπλάγῃ, δὲν ἐνίκησῃ; Ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον δὲν ἐμαστίγωσεν ἢ ἀγωνία, δὲν ἐταλαιπώρησεν ἢ ἔνδεια, δὲν συνέτριψεν ἢ βία, δὲν ἐπείραξεν ὁ «ἕτερος νόμος», δὲν ἐδίχασεν ἢ σύγκρουσις τῶν καθηκόντων, δὲν ὑπεδούλωσεν ἢ ἀνάγκη, δὲν ἀπεγοήτευσεν ἢ ἀναμονή, δὲν ἐξώργισεν ἢ μικρότης, δὲν συνεχλόνησε τὸ ἅγιον, δὲν ἀπῆλ-

πισεν ἢ ἀπουσία τοῦ Θεοῦ, δὲν ἀπέθανε καὶ δὲν ἀνεστήθη διὰ τῆς αὐθυπερβάσεως, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ φθάσῃ εἰς τὸ νόημα τοῦ ἀνθρώπου; Κανὲν βίωμα, καμμία ἐρώτησις, κανεὶς ἀγὼν δὲν διαβιδάζεται ὑπὸ τῆς φύσεως, ἐὰν ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος δὲν αἰσθανθῇ τὸ ράγισμα μεταξὺ θελήσεως καὶ ἰκανότητος, δὲν βιώσῃ τὴν ἀνάγκην τῆς δημιουργίας, δὲν συνοδευθῇ ὑπὸ τῆς ἀνεπαρκείας, δὲν μεταλάβῃ τῆς κοινῆς καὶ δὲν ἀκολουθήσῃ τὸν ἀστέρα τῆς ἀπακλειστικῶς ἰδικῆς του εὐθύνης, δὲν λησμονηθῇ ὑπὸ τῆς ἐλπίδος καὶ δὲν ἐπαναστατήσῃ κατὰ τῆς παροδικότητος, ἐὰν δὲν καταυγασθῇ ὑπὸ τοῦ ἐπισκέπτου, ὁ ὁποῖος μᾶς πείθει, διατὶ ἡ ζωὴ ἀξίζει περισσότερο ἀπὸ τὸν θάνατον.

Ἐὰν ἡ φιλοσοφικὴ ἐλευθερία θεμελιώσῃ τὸ νόημα τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἀγνοήσῃ τὴν προσωπικὴν ἐμπειρίαν. Τὰ ἐμπειρικὰ δεδομένα ἀποτελοῦν ὅμως βαθμίδας, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ ἐλεύθερος λόγος ἀνέρχεται εἰς τὸ κατ' ἐξοχήν. Ἡ φιλοσοφία ζητεῖ τὸ νόημα τοῦ ἀνθρώπου εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ του βίου, εἰς τὰς ἐπιτεύξεις, τὰς ἥττας καὶ τὰς ἐξάρσεις του. Χωρὶς ὀρειβάτην, τὸ «μονοπάτι» μένει ἀπλῆ δυνατότης ἀναβάσεως. Τὴν κορυφὴν ἐκπορθεῖ ὁ ἐγκυκαταλείπων ὀπίσω του τὴν ἀτραπὸν, χωρὶς νὰ παραμένῃ πλησίον τῶν πηγῶν, οὔτε πρὸ τῶν δυσβάτων τῆς ἀνωφερείας.

Πρὸς τὸ ὑπεριστορικόν, τὴν ἱστορικὴν βάσιν τῶν φιλοσοφικῶν νοημάτων. Ὅπως ὅμως φιλοσοφοῦντες ὑπερβάλλομεν τὰ γυμνά δεδομένα τῆς ἰδικῆς μας πνευματικῆς ἐμπειρίας, δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει δηλαδὴ οὔτε ἡ περιγραφή των, ὡς κοινῶν εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε ἡ ἐπίδειξις τῆς μοναδικότητός των, ὡς λόγος προσωπικῆς ἰδιοτυπίας, ἀλλ' ἡ ὑπέρβασις των πρὸς ἓν ὑπερπροσωπικόν, τοὺς ἀνθρώπους μᾶς πνευματικῆς ἐποχῆς συνδέον νόημα, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον εἰς τὴν σχέσιν του πρὸς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ὁ λόγος δὲν ἀποβλέπει μόνον εἰς τὰ ἰδιάζοντα, διὰ νὰ τὰ ἀντιπαραθέσῃ πρὸς τὰ σχηματικῶς ἐπαναλαμβάνόμενα (πρὸς τὰ θέματα δηλαδὴ τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία ὑπὸ τὸ πρῖσμα αὐτὸ ἐπιζητεῖ τὴν σχηματικὴν γενικότητα

καὶ καθορίζει νόμους χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὰς ἀτομικὰς περιπτώσεις), ἀλλ' ἰδίως εἰς ὅ,τι ἐντὸς τῶν ἱστορικῶν ἐκφράσεων ὑπερβάλλει τὴν ἱστορικότητά των, δὲν ἔχει ἀπλῶς σημασίαν διὰ τὴν ἐμφάνισίν των, ἀλλ' ὑπερἱστορικὸν νόημα διὰ τὸν παρόντα ἄνθρωπον. Ἐντὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἀναπαράστασιν τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς νὰ ἀντιτίθεται πρὸς τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην, ὅπως ἐνόμισεν ὁ νεοκαντιανισμὸς, ἐπειδὴ ἔχει παραστατικὸν (*anschaulich*) χαρακτήρα (ἐνῶ ὁ χαρακτήρ τῆς φυσικῆς εἰς τὴν τάσιν της πρὸς τὴν μαθηματικὴν νομικότητα εἶναι ἀφηρημένος), ἡ φιλοσοφία ἀναζητεῖ ἐντὸς τοῦ ἱστορικῶς μοναδικοῦ ὅ,τι τὸ διελαύνει ἀπευθυνόμενον εἰς ὅσους ἱστορικῶς γρηγοροῦν, ὅ,τι ἐκ τοῦ βάθους τῆς ἱστορικῆς παρουσίας μᾶς προσφωνεῖ νὰ διαλεχθῶμεν μαζί του, διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὸ ἰδικόν μας παρόν, νὰ δημιουργήσωμεν δηλαδὴ διὰ τῆς κατανοήσεως αὐτῆς τὴν ἀμεταβίβαστον ἱστορικὴν μας διάστασιν.

Ἄρα ἡ ἐν προκειμένῳ διαφορὰ τῆς φιλοσοφίας ἐκ τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης δὲν εὐρίσκεται εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ἀπλῶς ἀνεπαναλήπτου, διότι κάλλιστα θὰ ἤμποροῦσε νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἐπιστήμῃ, ὅπως αἱ πρὸς τὴν σύστασιν τῶν στρωμάτων καὶ τὴν μορφολογικὴν ἐξέλιξιν τοῦ πλανῆτου ἢ πρὸς τὸν ἑναστρον κόσμον ἀσχολούμεναι, χρησιμοποιοῦν τὴν γενικότητα πρὸς διαπίστωσιν τοῦ ἰδιοτύπου, τὸν νόμον χάριν αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπανελήφθη οὔτε πρόκειται νὰ ἐπαναληφθῇ. Ἐξ ἀντιθέτου ἡ αἰσθητικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ ἐπιλαμβάνονται τῶν μεμονωμένων, ἐφ' ὅσον τὰ μοναδικὰ αὐτὰ ἀνάγονται εἰς τὸ καθολικόν, ὡς πλαίσιον ἐπαναλαμβανομένων περιπτώσεων (πρὸλ. «τεχνοτροπίαν» — «κατηγορικὴν προσταγήν»). Ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ εἶχεν ἐπιστήσει τὴν προσοχὴν ὁ *Jacob Burckhardt*: «Τὸ ἀτομικόν, μάλιστα τὸ λεγόμενον ἐπίτευγμα, ὀφείλει ἐνταῦθα (εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐξέτασιν) νὰ λάβῃ τὸν λόγον, ἀνακρινόμενον μόνον ὡς μάρτυς τοῦ γενικοῦ»¹. Ἐπὶ τοῦ γενικοῦ αὐτοῦ ἐποχεῖται τὸ νόημα τοῦ ἀν-

(1) *Griechische Kulturgeschichte*, hg. v. *F. Stähelin*, (WW VIII. Bd. 1930, S. 2).

θρώπου εἰς τρόπον ὥστε, ἐὰν ἡ φιλοσοφία ἀναφέρεται εἰς τὸ νόημα αὐτό, πρέπει νὰ ἡμπορῇ νὰ κινηθῇ διὰ μέσου τοῦ ἀτομικοῦ. Κατ' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν τρόπον ἡ φιλοσοφία ἀποτελεῖ τὸ οὐσιωδῶς ἀνθρώπινον εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος δὲν διαφέρει ἀπλῶς τῶν ἄλλων ὄντων ἐπειδὴ μόνος ἔχει ἱστορίαν, ἀλλ' ἰδίως ἐπειδὴ ἐν ἐπιγνώσει ἀνατέμνει τὴν ἱστορίαν του, ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι ἡ οὐσία του δὲν εἶναι μόνον ὅ,τι αἰσθάνεται ὅτι εἶναι ὡς ἄτομον, ἀλλ' ὁ διάλογός του ὡς ἀτόμου πρὸς ὅ,τι ἐκ τοῦ βάθους τῆς ἱστορίας ἢ ἐντὸς τῶν ἐπικαίρων ἱστορικῶν τάσεων συγκροτεῖ τὴν ἀνεπαγάληπτον πνευματικὴν του ὑπαρξιν. Τὸ οὐσιῶδες τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως ἔγκειται λοιπὸν ἐν πρώτοις εἰς τὸ ὅτι ἡ σκέψις αὐτὴ ἔχει ἱστορικὴν καταγωγὴν καὶ ἐκ δευτέρου εἰς τὸ ὅτι ἀναζητεῖ εἰς τὴν ἱστορίαν ὅ,τι ἔχει ὑπεριστορικὸν νόημα, ὅ,τι δηλαδὴ διὰ τῆς χρονικῶς ἀκαταλύτου γονιμότητός του τῆς ἐπιτρέπει τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἱστορικῆς της διαστάσεως.

Ἀντὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναδρομῆς, ἡ ἐπιστημονικὴ διαδοχὴ ὡς μεθοδικὸν ὁμῶς σύστημα ἐμπειρικῶν ἀρχῶν μαθηματικῆς παραστάσεως, τὴν φυσικὴν δὲν ἀπασχολεῖ τόσον ἡ ἱστορικὴ της διάστασις, ἀλλ' ἡ προβληματικὴ περιοχὴ τῆς ἐμπειρίας, ἐφ' ὅσον ὑπάγεται εἰς τὸ ἐν ἰσχύϊ ἀξιωματικὸν της πλαίσιον. Μόνον ὅταν προσκρούῃ εἰς ἐμπειρικὰ δεδομένα, τὰ ὁποῖα ἀνθίστανται εἰς τὰς ἰσχυούσας ἀρχὰς της, ἀναγκάζεται ἡ ἔρευνα νὰ ἀναθεωρήσῃ τὰς θεωρητικὰς της προϋποθέσεις, νὰ θεμελιώσῃ δηλαδὴ ἐπὶ νέων βάσεων τὸ ἐπιστημονικὸν της ἔργον. Ὅταν ὁμῶς τὸ σύστημα τῆς ἐπιστήμης εὐσταθῇ, ὁ χαρακτήρ τῆς ἐρεύνης τῶν φυσικῶν δεδομένων εἶναι κατὰ κύριον λόγον *διαδοχικός*. Εἰς σπανίας ἐν τούτοις περιπτώσεις ἡ φυσικὴ ἀνατρέχει εἰς τὸ παρελθὸν καὶ τότε ὁμῶς ὄχι διὰ νὰ ἀνάψῃ τὸν λύχνον της, ἀλλὰ διὰ νὰ φωτίσῃ μὲ τὸ ἰδικόν της φῶς μιαν πνευματικὴν πορείαν, ἡ ὁποία στοιχειωδῶς ἢ μὲ ἐλαφρὰν παρέκκλισιν τὴν εἶχε προλάβει. Οἱ σύγχρονοι ἀτομικοὶ φυσικοὶ δὲν ἀνατρέχουν εἰς τὸν Δεύκιππον καὶ τὸν Δημόκριτον, διὰ νὰ διδαχθοῦν, πῶς πρέπει νὰ μεθοδεύσουν, ἀλλ' ὅταν ἐπιχειροῦν τὴν ἱστορικὴν αὐτὴν

αναδρομήν, εὐρίσκουν μίαν παραλληλίαν πρὸς τὴν ἰδικὴν των κατεύθυνσιν.

Εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις ἡ ἀναδρομὴ αὐτὴ ἤμπορεῖ νὰ καταλήξῃ εἰς μίαν νέαν ἀφετηρίαν, νὰ προσκρούσῃ εἰς ἓν περίεργον πόρισμα, τὸ ὁποῖον, συνδυαζόμενον πρὸς νέα δεδομένα, ἐνδέχεται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς νέας ἐρεῦνας. Ἡ κυματοειδὴς κίνησις τοῦ φωτός, ὡς πόρισμα τῶν ὀπτικῶν ἐρευνῶν τοῦ *Huygens*, ὑπῆρξεν ὑπὸ τὸ πρίσμα αὐτὸ μίαν ὄθησιν πρὸς τὴν ἠλεκτρομαγνητικὴν τῆς ἐξήγησιν ὑπὸ τῶν *Maxwell* καὶ *Hertz*. Αἰτήματα ἐρεύνης προβάλλονται ὁμῶς εἰς τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην κυρίως ὡς ἐπακόλουθα νέων μεθόδων καὶ μέσων. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς στατιστικῆς¹ ἀπεδείχθη ἐπὶ παραδείγματι, ὅτι δὲν ὑπάρχει, παρὰ τὰς προλήψεις τῆς πείρας, καμμία σχέσις μεταξὺ τῶν φάσεων τῆς σελήνης καὶ τοῦ καιροῦ εἰς ἓνα ὠρισμένον τόπον, ἐνῶ ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς ἡ ἐφεύρεσις νέων ἠλεκτρονικῶν μικροσκοπίων καὶ τηλεσκοπίων ὤθει τὴν ἔρευναν πρὸς νέας, ἄλλοτε ἀπροσίτους περιοχάς. Ὅσοι θὰ ἤθελον νὰ πληροφορηθοῦν, τί ἰσχύει εἰς τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην, δὲν θὰ εἶχον, παρὰ νὰ ἀνατρέξουν εἰς τὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ καὶ τὰς ἀνακοινώσεις τῶν διαφόρων συνεδρίων τῆς παρούσης γενεᾶς.

Νόημα, ἡ σχέσις τοῦ λόγου πρὸς τὴν ἱστορίαν. Ἴσχύει ὁμῶς τὸ ἴδιον καὶ διὰ τὴν φιλοσοφίαν; Περιορίζεται ἡ φιλοσοφικὴ ἀλήθεια μόνον εἰς ὅ,τι οἱ σύγχρονοι ἐκπρόσωποι τῆς παραδέχονται; Εἶναι εἰς τὴν φιλοσοφίαν τὸ ἐκάστοτε μεταγενέστερον ὀρθότερον τοῦ ἐκάστοτε προηγηθέντος;

Ἐντελῶς ἀδίκον θὰ ἦτο νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ἡ φιλοσοφία δὲν γνωρίζει τὴν διαδοχὴν. Ὁρισμένα ἐκ τῶν ἐρωτημάτων, τὰ ὁποῖα προβληματίζουν σήμερον τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν, ἦσαν ἀδιανόητα εἰς οἵανδήποτε ἄλλην ἐποχὴν. Τὸ κεντρικὸν πρόβλημα τοῦ παρόντος πονήματος, τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην, ὅπως σήμερον ἀναπτύσσει τὸ ἱστορικὸν τῆς ἔργον, οὔτε ἡ Ἀρχαιότης οὔτε

(1) *B. Bavink*, ὡς ἂν. S. 321.